**ARCHIVES, LIBRARIES, GALLERIES AND MUSEUMS – GUARDIANS OF THE
CULTURAL AND SCIENTIFIC HERITAGE.
UTILIZATION OF THE DIGITAL AND ELECTRONIC SOURCES OF
INFORMATION IN EDUCATIONAL PRACTICE**

**[ARCHIVY, KNIZNICE, GALERIE A MUZEA – STRAZCOVIA KULTURNEHO A
VEDECKEHO DEDICSTVA.
VYUZITIE DIGITALNYCH A ELEKTRONICKYCH INFORMACNYCH ZDROJOV V
SKOLSKEJ PRAXI]**

Tomas Tandlich

doi: 10.18355/PG.2019.8.1.17

Abstract

Cultural and scientific heritage, which is stored in archives, libraries, museums and galleries, represents very important source of information in the contemporary digital age. Archives preserve and make accessible their documents for the public. Teachers of history and other subjects can use in the educational process electronic sources of information from archives too. Teacher has to have knowledge of computer technologies, for instance: working with text, presentation skills, creation of tabs and working in simple graphic environment. The internet offers a lot of digital sources, which could be used in the educational practice. Educator applies this knowledge during the lesson or excursion tour in an archives, museum, gallery or library. Scholars and students of the ground and high schools acquire the knowledge about their national, regional or local history. Education and practice with the electronic information sources enriches teachers and students in their real life with positive values.

Key words

archives, library, museum, gallery, document, data, education, practice

Anotácia

Kultúrne a vedecké dedičstvo tvorí významný zdroj informácií v dnešnej digitálnej dobe. Archívy ochraňujú a sprístupňujú svoje fondy pre verejnosť. Učitelia dejepisu a ďalších predmetov môžu doplniť vyučovací proces využitím digitálnych informačných zdrojov aj z archívov. Musia ovládať informačno - komunikačné technológie a prácu s nimi. Ide o prezentáciu, prácu s textom a grafikou a tvorbu tabuliek. Internet poskytuje veľa elektronických informácií, ktoré sú využiteľné aj vo výučbe. Pedagóg používa tieto zdroje na vyučovacej hodine, ale ich využiteľnosť zahŕňa napr. aj exkurziu do archívu, múzea, galérie alebo knižnice. Žiaci a študenti základných a stredných škôl získajú vedomosti o dejinách svojho, národa, štátu, regiónu, mesta alebo obce. Pedagogický proces a praktické využitie elektronických informačných zdrojov obohacuje učiteľov a žiakov pri hľadaní pozitívnych hodnôt a ich použití v reálnom živote.

Úvod

Výučba dejepisu si podobne, ako pedagogický proces pri iných predmetoch, vyžaduje od pedagóga zvládnutie informačno - komunikačných technológií. Ide o dôležitú kompetenciu pedagóga, pomocou ktorej môže vylepšiť a zatriktívniť vyučovaciu hodinu histórie využitím rôznych webových stránok s digitalizovanými a elektronickými dokumentami (Lomnický et al., 2017: 52). Pedagóg ovláda základné zručnosti pre používanie informačno – komunikačných technológií kvôli svojmu ďalšiemu rozvoju. Ide o prácu s textom, jednoduchú prezentáciu, vytvorenie grafov a tabuliek, prácu v jednoduchom grafickom prostredí, vytváranie zvukových záznamov a videí a využitie týchto zručností vo vyučovacom procese (Sandanusova et al., 2018: 17.). Školský vzdelávací program predstavuje základný dokument každej školy, ktorý vychádza zo Štátneho vzdelávacieho programu a platnej legislatívy. Obsahuje ciele a zameranie školy, ako aj výstupy zo vzdelávania prispôbené potrebám žiakov. Škola by mala reagovať na uplatnenie svojich absolventov na trhu práce v danom regióne. Obsah vzdelávania, ktorý je zhrnutý v učebnom pláne školy, zahŕňa vzdelávacie štandardy v jednotlivých predmetoch. Školský vzdelávací program schvaľuje pedagogická rada a rada školy, pričom po potvrdení riaditeľom je jeho text zverejnený na webovej stránke vzdelávacej inštitúcie a na inom prístupnom mieste (Lomnický et al., 2017: 56).

Archívy ako pamäťové a vedecko-kultúrne inštitúcie sú pre pedagógov najlepšie z hľadiska využitia dokumentov v nich uložených vo výučbe histórie pre rôzne časové obdobia, pretože sú umiestnené v každom regióne a spravujú historické dokumenty a poskytujú odbornej a laickej verejnosti prístup k nim. Pracovníci archívov spolupracujú pri propagácii najmä regionálnych dejín s učiteľmi dejepisu zo základných a stredných škôl zo svojho okolia napr. využívaním matrik pre výskum rodinnej histórie každého žiaka formou genealógií, prednáškami na vybrané historické obdobia, kde sa dajú prepojiť ukážky jednotlivých dokumentov z miestnych a regionálnych dejín s národnou, európskou alebo svetovou históriou. Je možné prezentovať aj cechové remeslá, priemyselnú výrobu, poľnohospodárstvo a významné priemyselné podniky atď.

Archívy ponúkajú svoje priestory návštevníkom počas Dní otvorených dverí a Dní európskeho kultúrneho dedičstva, kedy je možnosť prehliadnuť si aj depoty, ako aj iné inak verejnosti neprístupné priestory. Archívnictvo sa riadi v Slovenskej republike zákonom o archívoch a registratúrach č. 395/2002 Z. z. Archívy sa delia na verejné a súkromné (Archívnictvo v Slovenskej republike [online]. Dostupné na internete: <<http://www.minv.sk/?archivnictvo-v-sr>>.). Odborná a laická verejnosť navštevuje archívy kvôli vedeckému výskumu, rodinnej genealógii, rôznym správnym informáciám a pod. Sústavu archívov tvoria v Slovenskej republike okrem Slovenského národného archívu a k nemu patriaceho Slovenského banského archívu v Banskej Štiavnici aj štátne archívy s regionálnou územnou pôsobnosťou v Bratislave, Trnave, Trenčíne, v Nitre so sídlom v

Ivanke pri Nitre, v Žiline so sídlom v Bytči, v Banskej Bystrici, v Košiciach a v Prešove. Súčasťou prešovského Štátneho archívu je aj Spišský archív v Levoči ako špecializované pracovisko. Každý z regionálnych archívov má aj niekoľko pobočiek (Štátne archívy [online]. Dostupné na internete: <<http://www.minv.sk/?statne-archivy>> .).

Fakt, že internet ako súčasť celosvetovej webovej siete umožňuje využívať aj v pedagogickom procese rôzne archívne dokumenty, ktoré sú prístupné online, uľahčuje učiteľovi dejepisu doplniť preberané učivo archívnymi dokumentami, ktoré sa týkajú rôznych období dejín Slovenska a Slovákov od 12. do 20. storočia. Sú to listiny, listy, matriky, mestské knihy, písomnosti šľachtických stolíc, žúp, firiem, fotografie, filmy, zvukové a obrazové záznamy atď. Archívy sú súčasťou vedeckého a kultúrneho dedičstva, ktoré je v súčasnej technologicky rýchlo sa meniacej dobe potrebné prezentovať a sprístupňovať v digitálnej a elektronickej podobe (Sandanusova et al., 2018: 183). Pedagóg doplnia takto učivo, ktoré je okrem učebníc zhrnuté aj v Štátnom vzdelávacom programe pre oblasť Človek a spoločnosť s dôrazom na predmet dejepis (ŠVP pre nižšie stredné vzdelávanie) (novovany Štátny vzdelávací program [online]. Dostupné na internete: <<http://www.statpedu.sk/sk/svp/inovovany-statny-vzdelavaci-program/inovovany-svp-2.stupen-zs/>, <http://www.statpedu.sk/sk/svp/inovovany-statny-vzdelavaci-program/inovovany-svp-gymnazia-so-stvorrocny-m-patrocnym-vzdelavacim-programom/>> .).

Databáza digitalizovaných dokumentov od stredoveku po 19. storočie, ktorú dopĺňajú priebežne archívy z rôznych európskych krajín, je www.monasterium.net. Sú v nej zastúpené aj Slovenský národný archív a Archív mesta Bratislavy. Dokumenty z týchto archívov sú prístupné aj na webovej adrese www.crossborderarchives.eu. Učitelia dejepisu na základných a stredných školách môžu využiť aj medzinárodnú databázu www.archivesportaleurope.net s informáciami o našich a európskych archívoch. Prehľad štátnych archívov v Slovenskej republike a v nich uložených fondov je možné nájsť tiež na stránke Ministerstva vnútra SR (www.minv.sk). Výbornou databázou nielen archívnych dokumentov z obdobia po roku 1948 je portál Ústavu pamäti národa (www.upn.gov.sk), kde sa dá pomocou filmov, osobných svedectiev a elektronických publikácií ilustrovať obdobie komunistickej totality do roku 1989. Inými významnými archívmi sú Literárny archív Slovenskej národnej knižnice (www.snk.sk), Archív Národnej banky Slovenska, Archív Divadelného ústavu, Archív Slovenskej televízie a Slovenského rozhlasu RTVS, Národný filmový archív Slovenského filmového ústavu, Archív Slovenskej národnej galérie, Parlamentný archív a knižnica NRSR, Archív Slovenského národného múzea, Archív Univerzity Komenského atď. (Sandanusova et al., 2018: 184). Učiteľ dejepisu/histórie môže služby archívov na Slovensku využiť aj tak, že sa skontaktuje s príslušnou inštitúciou vo svojom regióne osobne alebo emailom. Každý archív má pre svojich návštevníkov otváracie hodiny v bádateľni, kde sa na štúdium predkladajú dokumenty. Archívy organizujú pre verejnosť rôzne podujatia ako dni otvorených dverí, exkurzie pre školy spojené s výstavami archívnych dokumentov k určitým výročiam a pod.

Pedagóg má možnosť použiť v príprave svojej hodiny so žiakmi aj rôzne publikácie, kde sú vyobrazené jednotlivé typy archívnych dokumentov od stredoveku po koniec 20. storočia. Učiteľ zapojí žiakov a študentov na základnej alebo strednej škole na dejepisnej hodine napr. tým, že si pripraví svoju rodinnú genealógiu z rodinných fotografií, rozprávania rodičov a starých rodičov s využitím tabletov alebo inej výpočtovej techniky. Takáto vyučovacia hodina sa dá spojiť aj s návštevou archívu, kde sú uložené cirkevné matriky do roku 1895. Matričné knihy sú k dispozícii aj na webstránke <https://familysearch.org/>. Ide len o jeden z príkladov využitia archívov v školskej praxi. Iným typom dokumentov z archívneho dedičstva v školskej praxi môžu byť cechové artikuly, ktoré dokumentujú fungovanie remeselných cechov v mestách a obciach od stredoveku po rok 1872, kedy ich úradne zrušili. Dejepisnú hodinu pedagóg spojí s návštevou archívu, kde ukáže žiakom a študentom jednotlivé druhy remesiel v mestách a v obciach na príklade vybraných dokumentov.

Archívy v Slovenskej republike spravujú bohaté kultúrne a vedecké dedičstvo, ktoré je historickou písanou pamäťou dejín územia Slovenska a Slovákov ako národa od 12. do 20. storočia. Tieto inštitúcie a v nich uložené dokumenty nie sú natoľko známe medzi odbornou a laickou verejnosťou ako knižnice, múzeá a galérie. Ich využitie v pedagogickom procese pri výučbe dejepisu/histórie, ale aj výchovy k občianstvu a iných príbuzných predmetov môže pomôcť pri zatraktívnení učiva dejepisu medzi žiakmi a študentami na základných a stredných školách ako základu pre budovanie ich historického povedomia a národnej hrdosti (Sandanusova et al., 2018: 185).

Múzeá a galérie sú ďalšími inštitúciami, ktoré sa starajú o kultúrne a vedecké dedičstvo nielen na Slovensku. Ich užšia spolupráca so školami prispieva v oblasti vzdelávania k atraktívnejšej výučbe predmetov ako napr. dejepis, výchova k občianstvu, prvouka, biológia, prírodopis a výtvarná výchova, ktoré sú v pedagogickom procese podľa inovovaného Štátneho vzdelávacieho programu) v primárnom, nižšom sekundárnom a vyššom sekundárnom vzdelávaní, zaradené v oblastiach Človek a príroda, Človek a hodnoty, Človek a spoločnosť a Umenie a kultúra (Inovovaný Štátny vzdelávací program [online]. Dostupné na internete: <http://www.statpedu.sk/sk/svp/inovovany-statny-vzdelavaci-program/>). Ide o formálne vzdelávanie, ktoré je ohraničené učebnými osnovami.

Múzeá a galérie sa orientujú vo svojich vzdelávacích aktivitách na konkrétnu cieľovú skupinu, ktorou sú aj žiaci a študenti. Ide o dobrovoľné vzdelávanie, ktoré sa realizuje na výstavách, expozíciách a v interaktívnych priestoroch (herne, ateliéry, dielne). Táto forma vzdelávania sa volá aj neformálna (Pavlikanova, 2016: 556). Múzeá a galérie sú závislé na návštevníkoch, pričom ich veľkú časť tvoria žiaci a študenti od materských, cez základné a stredné, až po vysoké školy. Ich pracovníci sa snažia z týchto návštevníkov vychovať kultúrne vzdelaných ľudí, ktorí získané znalosti kultúry a umenia využijú v bežnom živote (Pavlikanova, 2016: 557). Vzdelávacie aktivity týchto inštitúcií vhodne dopĺňajú obsah predmetu výtvarná výchova s cieľom prepojiť výtvarné umenie s ostatnými druhmi umenia cez multimediálnu tvorbu na digitálne technológie.(Pavlikanova, 2016: 559). Múzejná a galerijná pedagogika tvorí pedagogickú disciplínu, ktorá vychádza zo

špecifik učenia sa v múzeu a galérii s cieľom vnímania zážitku prehliadky umeleckého diela alebo historického objektu. Spojenie školy s galériou alebo múzeom vedie k tomu, že žiaci sa naučia prepojiť získané poznatky o umení s reálnym životom (Pavlikanova, 2016: 559).

Knižnice, ktoré spravujú tlačené, digitalizované a elektronické publikácie, sú najviac využívanými verejnosťou kvôli výpožičkám kníh. Rovnako patria medzi strážcov kultúrneho a vedeckého dedičstva. Knižná kultúra a vzdelanosť vychádza v našom kultúrnom priestore z cyrilometodskej tradície od 9. storočia. Z územia Veľkej Moravy sa vzdelanosť, ktorá bola založená na staroslovienskom jazyku, rozšírila po nútenom odchode žiakov svätého Metoda po jeho smrti v roku 885 k južným Slovanom do Bulharska a do mesta Ochrid v dnešnom Macedónsku (Kocev et al., 2017: 91). Kliment, ktorý sa spolu so svätými Cyrilom a Metodom zúčastnil aj misie na Veľkej Morave od roku 863, založil v roku 886 Ochridskú knižnú školu, kde spolu s ním pôsobil aj ďalší Metodov žiak Naum (Kocev et al., 2017: 89 – 90). Činnosť týchto vzdelancov a ich žiakov nielen udržala a upevnila dedičstvo svätých Cyrila a Metoda v podobe jazyka a slovanskej kresťanskej náboženskej literatúry v dnešnom Macedónsku, teda v slovanskom kultúrnom prostredí, ale obohatila aj európsku kresťanskú kultúrnu tradíciu (Kocev et al., 2017: 91). Pápež Ján Pavol II. vyhlásil svätých Cyrila a Metoda spolu so svätým Benediktom za spolupatronov Európy koncom roka 1980.

Priestory knižníc sa zmenili kvôli informačným technológiám na multifunkčné centrá, kde je možné plne využívať aj možnosti digitalizovaných informácií. Samozrejmosťou je aj online prístup k elektronickým zdrojom na webových sídlach knižníc. Ochrana knižničných a archívnych fondov spočíva aj v konzervovaní a reštaurovaní dokumentov a kníh, ako aj v ich uložení do vyhovujúcich ukladacích priestorov a digitalizácii. Slovenská národná knižnica v Martine (www.snk.sk) a Univerzitná knižnica v Bratislave (www.ulib.sk) patria u nás k špičkovým pracoviskám v týchto oblastiach starostlivosti o kultúrne a vedecké dedičstvo. Spôsobov záchrany poškodených kníh je z rúk odborníka viacero. Konzervovanie slúži na stabilizáciu knižničných dokumentov rôznymi fyzikálnymi a chemickými postupmi s cieľom predĺžiť ich životnosť a použiteľnosť (Nebusova, 2018: 239). Reštaurovanie nastupuje vtedy, keď je potrebné opraviť poškodenú knihu alebo dokument do pôvodnej podoby. Reštaurátor zvolí podľa stupňa poškodenia postup opravy knihy. Možná je oprava knižnej publikácie bez demontáže väzby pri ľahšom stupni poškodenia, alebo je použitá metóda, pri ktorej je potrebné oddelenie knižnej väzby kvôli väčšiemu rozsahu poškodenia (Nebusova, 2018: 240).

Archívy, múzeá, galérie a knižnice uchovávajú nielen v Slovenskej republike, ale aj v Európe a vo svete kultúrne a vedecké dedičstvo. Nazývajú sa aj pamäťovými inštitúciami, pretože sú v nich uložené dokumenty, knihy, zbierkové predmety a obrazy, ktoré tvoria významný zdroj poznania histórie a umenia. Informačné technológie a digitalizácia prenášajú a sprístupňujú tieto zdroje poznania širokej verejnosti. Mnohé z nich patria do fondov Svetového kultúrneho dedičstva UNESCO alebo Pamäti sveta UNESCO. Spojenie pedagogického procesu s rôznymi akciami v týchto kultúrnych a vedeckých zariadeniach obohacuje nielen pedagógov a ich žiakov, ale

poskytuje pracovníkom archívov, knižníc, galérií a múzeí možnosti prezentovať dôležitosť poznania minulosti pre zachovanie pozitívnych hodnôt v človeku v reálnom živote súčasnej náročnej doby.

Táto štúdia vznikla s podporou Agentúry na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-14-0446 Hodnotenie kompetencií učiteľa.

Bibliographical references

Archivnictvo v Slovenskej republike. Available online: <<http://www.minv.sk/?archivnictvo-v-sr>>

Statne archivy. Available online: <<http://www.minv.sk/?statne-archivy>>

Inovovany Statny vzdelavaci program. Available online: <http://www.statpedu.sk/sk/svp/inovovany-statny-vzdelavaci-program/>

Inovovany Statny vzdelavaci program. Available online: <<http://www.statpedu.sk/sk/svp/inovovany-statny-vzdelavaci-program/inovovany-svp-2.stupen-zs/>,

<http://www.statpedu.sk/sk/svp/inovovany-statny-vzdelavaci-program/inovovany-svp-gymnazia-so-stvorrocnym-patrocnym-vzdelavacim-programom/>>

KOCEV, P. – KONDRLA, P. – KRALIK, R. – ROUBALOVA, M. 2017. Sv. Kliment Ochridsky

a jeho posobenie v Macedonsku (St. Clement of Ohrid and His Activities in Macedonia).

In:Konstatinove listy, vol. 10, n. 2, pp. 88-97. ISSN 1337-8740 (print), ISSN 2453-7675 (online).

LOMNICKY, I. et al. Teoreticke vychodiska a suvislosti hodnotenia kompetencii ucitel'a. Praha: Verbum. ISBN 978-80-87800-40-9

PAVLIKANOVA, M 2016. Neformalne formalne o vzdelavani v muzeu a galerii. In: Studia Historica Nitriensia, vol. 20, no. 2, pp. 554–560. ISSN 2585-8661 (online), ISSN 1338-7219 (print version).

NEBUSOVA, L. 2018. Restaurovanie historickej kniznej tlace z konca 16. storocia „Blebel, Thomas: De spaera et primis astronomiae rudimentibus libellus“. In: Studia Historica Nitriensia, , vol. 22, n. 1, pp. 239-258. ISSN 2585-8661 (online), ISSN 1338-7219 (print version).

SANDANUSOVA, A. et al. 2018. Reflexie aktualnych poznatkov o kompetenciach ucitel'a. Praha: Verbum. ISBN 978-80-87800-48-5.

Doc. PhDr. Tomáš Tandlich, PhD.

Department of History

Faculty of Arts

Constantine the Philosopher University in Nitra

Hodžova 1

94901 Nitra,

Slovakia

ttandlich@ukf.sk